
Rad sa znanstvenoga skupa
UDK 821.163.42-05 Bartolić (497.5)
Primljeno 2010-03-03

ZVONIMIR BARTOLIĆ I DONJA DUBRAVA

Jedna impresija o dobravskom kulturnom bardu

Dragutin Feletar, Koprivnica - Zagreb

Sažetak

Povezanost života i stvaralaštva Zvonimira Bartolića s njegovim rodnim mjestom, Donjom Dubravom, bila je neraskidiva i trajna. Dobraava je tom svjetskom duhu bila osnovno mjerilo usporedbe, a obitelj polazište i moralna vertikala. U članku se stoga donosi veći broj citata iz Bartolićeva proznog i pjesničkog opusa, koji najbolje dočaravaju taj specifični odnos autora i zavičaja. Također je na osnovi matičnih knjiga i druge dokumentacije rekonstruirana genealogija obitelji Bartolić od prvoga spominjanja krajem 18. stoljeća.

Ključne riječi: Donja Dubrava, Drava, otac Imbro, majka Marija, Dobravsko groblje, nostalgija

I.

Godinama sam se sa Zvonkom obvezatno susretao za Sesvete na *dobravskom* groblju. Između vitkih *neroda* (jablanova) s obiteljima smo ulazili na mjesto vječnog počinka redovito pred podne. Našli smo se na malom pjeskovitom brežuljku u sredini groblja, jer tu je s jedne strane *steze* grob njegovih roditelja, a s druge mojih. Palili smo svijeće jednima i drugima i prisjećali se njihovih samozatajnih veličina.

Svoju elegičnu i nostalgičnu zbirku pjesama "Otac i ja kosimo travu" Bartolić je posvetio svojim precima. Tu na groblju ta posveta zvoni posebnom snagom. Baš kao i stih iz pjesme "Ovdje na dobravskom groblju":

*Ovdje je tako topla, blaga
i meka hrvatska zemlja,*

*prikladna za san vječni.
S tog se mjesta vidi dom moj
i zvijezde, i nebo vječno.*

Nemjerljiva je Zvonkova nostalgičnost za dobravskim izvorima. Dobrava je tom svjetskom duhu bila osnovno mjerilo usporedbe, a obitelj polazište i moralna vertikala. Na mramornom grobnom spomeniku s križem uklesana su imena Zvonkovih roditelja: Mirko Bartolić (1883.-1973.) i Kata Bartolić (1889.-1970.).

“Za *dobravske* prilike moj je otac u doba kada sam se ja rodio slovio kao *dober gazda*, premda se Bartolićeva obitelj istodobno ubrajala među najbrojnije u Dubravi” - piše Zvonko u “Kaudinskom jarmu”. “Roditelji su imali devetero djece: Mirko, Ivan, Josip, Marija, Regina, Terezija, Mijo, Elizabeta i Zvonko (Zvonimir). Jedno od djece, Josip (Jožek) umrlo je u ranoj djetinjoj dobi, a svi ostali smo rasli bez kletve i šibe, u zdravlju, zadovoljstvu i veselju.”

U pomoć smo pozvali stare matične knjige i druge personalne arhivalije, te ustanovili da članovi obitelji pod prezimenom Bartolić pošteno i časno v Dobravi žive već više od dva stoljeća. U *urbariumu*, koji je *dokončan vu Gradu Csakovechom 9-ti dan Meszecza XII. a.d. 1771.*, u popisu gospodara kmetskih *szelischta* u naselju *Dolnja Dobrava* nema još prezimena Bartolić. Ali se zato u obimnoj i velikoj tvrdoukoričenoj knjizi *Status animarum (Stanje duša) župe Sv. Margarete* u Donjoj Dubravi spominje Zvonkov pradjed Gjuro Bartolić, rođen 7. travnja 1805. godine (umro je 1884.), te prabaka Jana Čižmešija (1812.-1888.). S obzirom da je Gjuro Bartolić rođen u Donjoj Dubravi, najvjerojatnije se njegov otac doselio *odnekud, pa se Bartolići zacijelo v Dobravi spominju i ranije od početka 19. stoljeća.*

Zvonkov djed zvao se Mijo Bartolić (Michael Bartolicz), koji je postao ugledni selski gazda v *Gornjem kraju Dobrave*. Rođen je 29. prosinca 1845., a umro 5. veljače 1920. godine. Vjenčao se 4. veljače 1863. za Francu Kendel (Francisca Kengjel), te su imali petoro djece. Zvonkov otac Mirko bio je četvrto dijete u toj obitelji. Dugovječni Mirko Bartolić (Emericus Bartolicz), Zvonkov otac, rođen je (navitis) 24. listopada 1883., a umro je (mortis) 27. listopada 1973., doživjevši punih 90 godina. On se vjenčao (copulationes) s Katom Ujlaki (Catharina Ujlaky) 22. studenoga 1905. godine. Zvonkova majka Kata rođena je 27. listopada 1889., a umrla 12. studenoga 1970. godine. Bartolići su marljivošću i samozatajnim radom učvrstili ugledno poljoprivredno kućanstvo, te izgradili početkom 20. stoljeća jednu od ljepših zidanica pokritih crijepom u Donjoj Dubravi.

Odgajali su osmero djece. Mirko (Emericus) rođen je 30. listopada 1910., bio je po zanimanju mesar i živio je u Donjoj Dubravi. Ivan (Joannes) rodio se 18. lipnja 1912. i živio je u Prelogu kao službenik. Marija (Maria) rodila se 6. siječnja

1916., bila je domaćica, a kao udana Vuković živjela je u Australiji. Regina se rodila 3. rujna 1918. i kao udana Strbad živjela je kao domaćica u Kutini i Čakovcu. Terezija (Theresia) rođena je 10. listopada 1920., bila je domaćica i kao udana Rusak živjela je u Donjoj Dubravi. Mijo (Mihalj) rođen je 10. kolovoza 1924., bio je mesar i živio je u Svetoj Mariji. Elizabeta ili Lizika rođena je 12. listopada 1926., a kao djevojka poginula je na obiteljskom dvorištu prigodom bombardiranja Donje Dubrave 1945. godine. Bio je to prvi veliki životni udarac emotivnom bratu Zvonimiru. I konačno, najmlađi Zvonimir rođen je 20. veljače 1930., te je dostigao zvanje redovitog sveučilišnog profesora, a najveći dio svojega života proživio je u Čakovcu. Kumovi na krstu Zvonimira u *dobravskoj župi Sv. Margarete*, 22. veljače 1930., bili su Andrija Golubić i Marija Brljak.

Ta velika obitelj, a Zvonimirova braća i sestre također su imali mnogo djece, bili su mu moralno i duhovno ishodište, svetinja. Mislim da nije pretjerano ustvrditi da su upravo roditelji, pa i braća i sestre, izvršili presudni utjecaj na formiranje Zvonkove ličnosti, na njegov svjetonazor i neizmjernu ljubav prema hrvatskoj domovini i zavičaju.

II.

O ocu i materi često je govorio, pa i prigodom susreta na dobravskom groblju. Stari Imbro, kako su po domaće zvali Zvonkova oca, bio je osebujna ličnost, u svemu uzor svome sinu. Zvonko si, zapravo, nikad nije mogao oprostiti da nije živio doma, da nije više radio s ocem i slušao njegove mudrosti i istine. Zato mu se duboko ispričava u pjesmi "Japa", jer otac nakon nabiranja svih poslova koje mora obaviti shvaća da mu vrijeme izmiče a od odseljene djece nema pomoći.

*A den je kratki,
Se krajši,
A leta me tišče:
Kratka so,
Saki den se krajša.*

Taj osebujan odnos oca i sina gotovo je lajtmotiv koji se provlači kroz mnoge Bartolićeve pjesme i eseje. U pjesmi "Na očevu grobu" u prvoj kitici piše sjetno:

*Uvijek, kada se zagledam
U dolinu svoju
Sjetim se oca svoga
Tuga me obiđe:*

*Jer tamo sada nema nikog,
Nema njega, oca moga.*

Pupčano, poput kakvog pustopašnog *cujzeka*, bio je vezan za svoj grunt, za roditelje, sestre i braću, za sve što se na tom gruntu događalo. Otuda je crpio sve svoje *senje*, životnu snagu i stvaralačku inspiraciju. Nakon uludo potraćene četiri godine mađarske ratne pučke škole, uz jedinu prednost što je ipak bio doma na gruntu, Zvonko teško podnosi makar i povremeni rastanak s domom. Zato je hvatao svaku priliku da se iz priločkog internata vrne u dobravski Gornji kraj, na Dravu i Gornje polje. Najviše se stoga radovao školskom feriju. Jedva je čekao zadnje školsko zvono i "hitao je doma, da udahne slobodu svojega doma i širinu i prostranstva rodni polja. Nakon školske obuke bilo je to u pravi čas. Usred košnje sijena, u najljepše doba, u sjenokošnji" - piše u Kaudinskom jarmu.

Kako je rastao i sazrijevao, nostalgija za domom nije jenjavala. Dapače, domaći grunt, selo i ljudi sve su mu više manjkali, sve su mu više značili. Zato o jednom gimnazijalcu Ivanu, koji personificira zapravo njega samoga, piše i ovo: "Od samog početka, od odlaska u gimnaziju, Ivana je neprestano proganjalo domotužje. Više nego išta na svijetu volio je konje. Bilo je dana kada mu se pričinjalo da je izbačen iz zemaljskog vrta u nekakav strašan vrtlog iz kojega se nikada neće moći iščupati. Već od svojih najranijih ljeta imao je svoj svijet koji mu je odlaskom u školu otet. Već od ranog proljeća svake godine jahao je konje na gmajnu, za oratve ih je hajkao, a kada se oždrebila Rička, hranio je maloga *cujzeka* iz tanjura iz kojega je i sam jeo. Gdje je sada sve to?"

Nevjerojatna nepravda koju je komunistički režim priredio nesvršenom gimnazijalcu, Zvonkov život je 1951. pretvorila u rijetko viđenu kalvariju. Najprije je više od dvije godine bio zatočen na Golom otoku s kojega je samo srećom i Božjom ljubavi iznio živu glavu. Potom je još bio na prisilnom radu u Crnoj Gori i onda dvije godine na takozvanom odsluženju vojnoga roka. *V Dobravu* se vratio tek u kasno proljeće 1955. godine. Da se psihički spasi, da vrati volju za životom, mogao je pomoći samo rodni dom, obitelj i *Dobrava*. Dom ga ni ovaj put nije izdao. "Kada sam se u svibnju 1955. nakon više od četiri godine vratio u svoj rodni dom, bio sam, izašavši iz pakla – tako sam (a tako je i bio) mislio – naj sretniji čovjek na svijetu. Ako sam ikad bio na Olimpu sreće, onda je to bilo tada. Udisati zrak s kućnoga praga, oćutjeti miris, duhu, naših konja, osluhnuti njihovo žvakanje, *žrmljanje kuruze i sijena*, slušati gugutanje goluba i grlica na sjenovitom orahu, sve što mi je nedostajalo duge i strašne četiri godine, sad je bilo – tu. Vrativši se, sve sam to na ne znam koju potenciju doživljavao. Disao sam punim plućima" - piše Zvonko o tim prijelomnim životnim trenucima.

III.

Zavičaj i Dobrava dali su Bartoliću životni smjer kretanja, odredili njegov stvaralački i ljudski habitus. On je pak uzvratio nemjerljivom ljubavi, prisnosti i zahvalnošću. Teško je u novijoj hrvatskoj literaturi naći tako istančan, tako predan i poetičan pristup rodnom mjestu, kao što nalazimo u Bartolićevoj pjesmi *Dežd v Dobravi*:

*Ali gle: tam otkot je dežd došel,
sončena sulica se več
v breg vupira,
oblaki so se razmeknoli,
dežda zlejali
i kak da je z cvetja zrasla
bogorodica se več preljeva,
i pije Muro i Dravo.*

Poznati su zlatni epiteti kojima Bartolić kroz cijelo svoje bogato stvaralaštvo miluje Međimurje, Dravu, Muro i osobito – *Dobravu*. Za njega je Insula Murodravana cvjetni perivoj Hrvatske ili pak Hortus Croatiae (Vrt Hrvatske). U njemu je *Dobrava*, pak, međimurski herojski vrt. Zadubravljju zaneseno tepa: Pažut – ti Misir si otoka međimurskoga. Poput jednoga naslova Štefa Mlinarića, za Bartolića je “*izpisanje Međimorja kakti zibka hrvatskoga slovstva*”. Tvrđnja da su se “Hrvati uvijek tako oblikovali da kao malen narod imaju veliku provinciju” u nepovrat je srušena upravo kroz stvaralačke potencijale Međimurja i Dobrave.

Kako je *Dobrava* Bartoliću u mladosti bila nježni majčinski zagrljaj, tako joj on uzvraća toplinom opisa i neizmjernom elegičnom nostalgijom. “Nigdje nam se ljeta ne pričinjaju tako pravim ljetima, jeseni nigdje možda nisu tako prave jeseni, a proljeća tako željno očekivana, kao ovdje u Međimurju, u zagrljaju Mure i Drave u Dolnjoj Dobravi i Zadubravljju, gdje je priroda istodobno bila blagonaklono darežljiva i hirovito okrutna” - ispisuje Bartolić 1963. zacijelo najljepši putopis ikad napisan o ovom *falačecu horvatske zemlje*.

I dalje: “U ljetu sunce, ušančeno s dvije rijeke, ukleto stoji u zenitu. Šume tada trče na gazove i pojila, a šumarci preplašeno i izgubljeno čuče u ravnici. Kiše i oluje ljetne kao da ovdje završavaju svoj hod, a duge bogorodice u ovim rijekama, poput dijadema naslanjaju se poslije *dežda* na mrak olujnog neba. A poslije ljetnih kiša, živice, trava i zemlja zahvalno šapuću, šume se okreću prema ravnici, a šumarci oslobođeni straha vraćaju se svojim tršćacima i lokvama. Jeseni ovdje u dnu Međimurja u maglama siju melankoliju. Tada se rađaju takve pjesme kao na primjer ona *Ni mi volja već na svetu živeti*. Rijeke izgube svoju ljetnu gostolju-

bivost, a zvižduci lokomotiva i mûk goveda kao ukleti izgnanici lutaju nad ustalim vodama riječnih rukava. U zimi dani se pretvaraju u sumračja koja tonu u bezdan, a noći ponekad bivaju dugačke nepomične, okovane u okove kristala. Proljeća pak se javljaju u tragovima crnih poljskih staza i ponoćnih jugovina. To je Donja Dubrava, to je Zadubravlje, onaj kraj koji na dnu Međimurja napajaju, poplavljuju, razdiru i prekopavaju dvije rijeke, Mura i Drava”.

Uz dom i obitelj, uz *Dobravu* kao njegovo najdraže selo, Bartolića osobito fasciniraju, poučavaju i liječe čari Drave, elegija seoskih gmajni na kojoj *marha tira obade*, radosti dobravskih gorica na Legradskoj gori i ljepota i muka svakodnevnih hižnih i poljoprivrednih radova. Jer *Dobrava* je, zapravo, rođena na Dravi, postoji simbioza ritmičkih mijena rijeke i životne svakodnevne *Dobravčana*. “Dok ju je Drava plavila, Dobrava je bježala od nje, gradila je nasipe za obranu, a kada se Drava umirila ponovno se spuštala na njezine obale. Tako se kroz stoljeća ustalio život uzajamnog strahopoštovanja i ljubavi”. Toliko puta sam sretao ozarena Zvonka na Dravi, kao kupača, u mladosti i alasa, u posjeti starim mlinovima, kao znatiželjnika prigodom izgradnje dravskih mostova, kao putnika na negdašnjem brodu (skeli) i konačno kao šetača. Upijao je cijelim bićem mudrosti ljudi s Drave. U pjesmi *Dobravski melini* priča njihovu dravsku sudbinu:

*Ladija melinskoga terha
Sterpljivo, kakti Job deržala.
Naper se navek obračal,
Štrabonjkal,
Vekivečno štropotal.*

Osobita radost bile su u mladosti seoske gmajne, pašnjaci, na kojima se igralo i provodilo slobodno vrijeme, ali i radilo i učilo. Znamenite su bile Gorjanska i Doljanska gmajna, ali i Mrtvička i Posranec na Dravi i Krbulja u središtu *Dobrave*. *Kanasi* su na ispašu blatnjavim ulicama tjeroali svinje i nerose, *čordaši* krave i bikove, a *čikoši* konje i *cujzeke*. Postojao je među mladićima pravi kult i neka mistika života na *konjari*, koja je osobito fascinirala mladoga Zvonka, jer je dječjački volio konje. “*Konjara* nije dnevni boravak uz konje, nego noćni” - piše Bartolić. “Čim se počinja smrkavati, užije se oganj, na kojima konjari na ražnju peku meso ili pečenicu. *Kalamper* se pekao u pepelu oko *jognja*. Okolo *jognja* živo se pripovijedalo, šalilo, zadirkivalo. Vino se donosilo malo *škomač*”. Na večer su *selske dekle* znale donijeti i kolače, a njihov dolazak bio je obavijen velom misterije i kasnijih ogovaranja.

Od svih dobravskih zlatnih pejzaža, uz Dravu i Pažut, na Zvonka je možda najdublji dojam ostavila Legradska gora. Ti herojski bregovi s lijeve strane Mure krili su tajne utvrde Novi Zrin, od Kakonje do Belezne, ili prema cirkvici sv.

Mihalja i Tilošu, protezale su se gorice i kleti *dobravskih gazdi*. Tko je *kaj držaj do sebe*, *sikak je imel bar malu klečičku* na Legradskoj gori. Zvonko je tamo mnogo naučio, a u slavnu Bartolićevu klet zalazio je od ranoga djetinjstva, pa sve do 1949. kada je ruska čizma *zaprla kapuru na brodu prek Mure na Pažutu*. “U Legradsku goru, tu obećanu zemlju, prvi put sam išao negdje između četvrte i sedme godine. Pešice. Dogodilo se to u najljepše doba godine: u lipnju. U mojoj uobrazilji to je bilo doba zriobe šumskih jagoda. Što može biti zamamnije od toga!” – zabilježio je Bartolić. U panonskoj memli i nebrizi ljudi, i Bartolićeva klet, napuštena i sama, kasnije je nestala u grmlju i šikari. Zvonko je kratko komentirao: “Klet je preživjela rat, ali ideologiju nije!”.

Ljubav između Zvonimira Bartolića i njegove Dubrave, nikada nije prestala. Dapače, uvjeren sam da nikad nije bila niti malčice pomućena, iako je znao i oštro kritizirati pojedine događaje i sumještane. Dobra se nije ljutila – Zvonka je proglasila počasnim građaninom. A što su odmicale godine, ljubav prema Dobravi bivala je sve jača. Nisam sreo zadovoljnijeg čovjeka od Zvonka kada je ozarena lica slavio proglašenje Dobreve samostalnom općinom, nakon gotovo pola stoljeća letargije. S koliko je samo žara pisao uvodnik i članke za prvi broj “Dobravskih novina” pred Božić 1993. godine. Ili, koliko je duha i zanosa unio u sadržaj prve sveobuhvatne monografije o Dobravi (2007.). Jer samo ako se hranio duhom i memorijom svoje Dubrave, Zvonko je mogao slobodno “*cvrkatati kakti nebeske ftice na vehi*”. Iako je stalno odlazio, on z Dobreve zapravo nikad niti nije otišao.

*Z veseljem otec i ja
Kosimo travu.
Žurimo:
On u starost,
Ja u mladost.
Žurimo za zorom koja donosi
Blagdan života.
Sa zorom pjevaju
I naša srca.*

(Dobra, veljače 2010.)

ZVONIMIR BARTOLIĆ AND DONJA DUBRAVA

By Dragutin Feletar, Koprivnica - Zagreb

Summary

The ties between Zvonimir Bartolić's life and work results and his native settlement Donja Dubrava were inseparable and permanent. «Dobrova» (another name for Donja Dubrava) was the basic point of comparison for this man of the world, and family to him was the starting point for everything, as well as the morale standard. The article, therefore, brings a number of quotes from Bartolić's prose and poetry works that best of all describe this specific relationship of the author and his native place. Also, a reconstruction was made on the Bartolić family's genealogy based on the main register, beginning from the time the family members were first mentioned in the 18th century.

Key words: Donja Dubrava, Drava, father Imbro, mother Marija, Dobravsko groblje (Dobrava cemetery), nostalgia